

ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВНІ СКЛАДНИКИ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Кобильченко В. В.

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями зору,
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

Омельченко І. М.

доктор психологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу психолого-педагогічного
супроводу дітей з особливими потребами,
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

Проблема цінностей посідає важливе місце у структурі сучасного психологічного знання, позаяк цінності є основними складовими структури особистості, які визначають її волю, духовність, спрямованість, активність, діяльність; відображаються в особистісних установках через ставлення особистості до соціуму, до природи, до себе як частини світу.

Ключові слова: цінності особистості, внутрішній світ особистості.

The problem of values occupies an important place in the structure of modern psychological knowledge, since values are the main components of the structure of a person, which determine his will, spirituality, orientation, activity, activity; are reflected in personal attitudes, through the attitude of the individual to society, to nature, to himself as a part of the world.

Keywords: the values of the individual, the inner world of the individual.

У психологічній науці життєві цінності особистості, система поглядів є тими внутрішніми інтраперсональними змінними, які породжують у неї почуття осмислення існування, цінності того, що було в минулому, є в цьому і буде відбуватися в майбутньому. Отже, цінності є основними складниками структури особистості, які визначають її волю, духовність, спрямованість, активність, діяльність, які відображаються в особистісних установках, властивостях, якостях через ставлення особистості до соціуму, до природи, до себе як частини світу. Отже, розуміння цінностей спирається на загальні принципи психології: розвитку, взаємодії, активності, діяльності тощо.

У психолого-педагогічних дослідженнях цінності позначаються як потребнісне утворення (Боришевський, 1974; Ігнатенко, Косарева, Крицька, Поплужний, 1997; Маслоу, 1982); як моральну категорію (Бех,

2015; Сухомлинська, 1997); спосіб зв'язку свідомості й буття, людини й світу (Ломако, 2014).

У поглядах В. Франкла (1990) цінності й смисли розглядаються в одній площині, у контексті особистісного розвитку людини, позаяк бути людиною — це означає бути зверненим до смислу, що вимагає здійснення, та до цінностей, які вимагають реалізації.

Філософське трактування цінностей розкриває їх дихотомічну природу: цінності постають як певний еталон, узагальнені ідеали або як суб'єктивні категорії, особистісні ставлення. Перша інтерпретація наближена до культурологічного підходу, оскільки відповідно до неї цінності постають як квінтесенція культурної спадщини, національні надбання. Другий аспект наближений до психологічного розуміння, оскільки система ставлень особистості є предметом вивчення психології.

Зауважимо, що в межах психологічного напрямку досліджень проблема цінностей — одна з фундаментальних, оскільки система ціннісних ставлень особистості детермінує поведінку людини протягом усього її життя, тобто є складником потребово-мотиваційної сфери особистості. Наукову основу для вивчення психологічного аспекту цінностей створено працями психологів Б. Ананьєва (1977), І. Бєха (2015), Л. Виготського (1984), Д. Леонтьєва (1998), С. Рубінштейна (1997) та ін.

Цінності пов'язані з різними особистісними утвореннями: з уявленнями і переконаннями; із соціальними установками, відносинами і інтересами; із потребами і мотивами. На думку G. Allport (1937), цінності містяться у вищих мотивах особистості — мотивах розвитку. Структура особистості, таким чином, може бути представлена як система особистісних цінностей, інтересів і намірів, які «центруються» навколо вищих мотивів індивіда. Ці мотиви породжують спрямовану в майбутнє систему цілей, реалізація яких вимагає розкриття і формування нових можливостей людини.

Цінності інтеріоризуються в процесі соціалізації і виступають в якості основних регуляторних механізмів соціальної поведінки людини. Однак вони не діють безпосередньо, але реалізуються в певній системі цінностей людини, котра утворює найважливіший компонент загальної структури її особистості.

Інтеріоризація в найзагальнішому вигляді розуміється як привласнення і використання людиною суспільного досвіду і розглядається в психології як провідний механізм соціалізації. На думку Л. Виготського (1984), в процесі інтеріоризації дитина привласнює культуру за допомогою взаємодії з дорослим, у результаті чого інтерпсихічна функція перетворюється в інтрапсихічну і стає внутрішнім змістом психіки.

Кожна людина сприймає навколишній світ крізь призму власних цінностей, що мають соціокультурне походження. Виділяються цінності двох рівнів: глобальні (добро, краса, свобода) і «заземлені», наближені до повсякденного життя (сім'я, добробут, діти і тощо). Для кожної людини є актуальною проблема співвіднесення цінностей культури і суспільства з її власними ціннісними установками. Н. Tajfel (1982) увів у науковий обіг поняття «ціннісне поле» особистості, яким позначається індивідуальний набір цінностей, які є значущими для конкретного суб'єкта. Людина може не усвідомлювати повною мірою свої ціннісні орієнтації, проте, навіть залишаючись неусвідомленими, вони визначають всю систему її ставлень до світу.

Включення соціальних цінностей у внутрішній світ особистості відбувається в процесі соціалізації, але за певних умов значення цінностей зростає. Це відбувається тоді, коли усталена система цінностей зазнає змін. Поки цінності стабільні, нова інформація відбирається і інтерпретується так, щоб «підтвердити» і «підтримати» сформовану систему цінностей особистості. При цьому нова інформація часто не використовується в цілях перетворення вже сформованих уявлень. Людина просто відмовляється від неї, щоб не допустити суперечностей у власних установках (Фестінгер, 2000). Однак на певних етапах розвитку, перш за все в періоди вікових криз, виникає необхідність у перегляді усталеної системи цінностей, що сприяє змінам у внутрішній картині світу дитини. У разі успішної акомодатії стара система цінностей модифікується.

G. Mead (1934) виділяв форми символічної взаємодії, які забезпечують входження дитини в соціум, причому основним механізмом соціалізації він уважав рольове навчання, оскільки саме в ролі утримується узагальнений соціальний досвід, норми, цінності і символи певного суспільства, які формують самосвідомість людини, її внутрішній світ.

Ми вважаємо, що цінності структурують психіку особистості — від потреб до ідеалів. Отже, суб'єктивні цінності особистості являють собою певний окремий психологічний феномен, який особливо інтенсивно формується в дошкільному періоді становлення особистості [1, с. 517–527].

Оскільки цінності представляють внутрішній світ особистості і є характеристикою сфери свідомості та невід'ємною ознакою зростаючих можливостей дитини в нарощуванні якостей свідомого життя, важливим завданням сучасної психолого-педагогічної науки постає вивчення передумов, чинників, тенденцій і закономірностей становлення ціннісних орієнтацій в дошкільному віці, виявлення шляхів оптимізації ціннісних пошуків дошкільників [3, с. 212–223].

Зазначене обумовлює актуальність формування в дошкільників ціннісного ставлення до навколишнього світу, необхідність розробки системи психолого-педагогічних методів і засобів. Велика відповідальність при цьому покладається на дорослих, які мають уберегти своїх вихованців від руйнівного впливу негативного морального досвіду, формувати моральну стійкість, волю. У спілкуванні з дорослим дитина має отримувати необхідні їй «підкріплення» морально-ціннісних орієнтацій. Тому найважливішою складовою формування системи цінностей є позитивний моральний досвід дитини, подолання негативних тенденцій щодо реального функціонування моральних норм, а шлях його придбання лежить через духовно багату, відкриту дітям особистість дорослого.

Список використаних джерел

1. Vadym Kobylchenko. Some look at the formation of the system of personal values in kindergarten through the prism of the axiological approach — theoretical aspect of the problem. *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska*, sectio N — Educatio Nova. 2020. VOL. V. P. 517–527.
2. Кобильченко В. В., Омельченко І. М. Спеціальна психологія : підр. Київ : ВЦ «Академія», 2020. 224 с.
3. Піроженко Т. О. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / гол. ред. С. Д. Максименко. Київ : Срібна хвиля, 2012. Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 8. С. 212–223.